

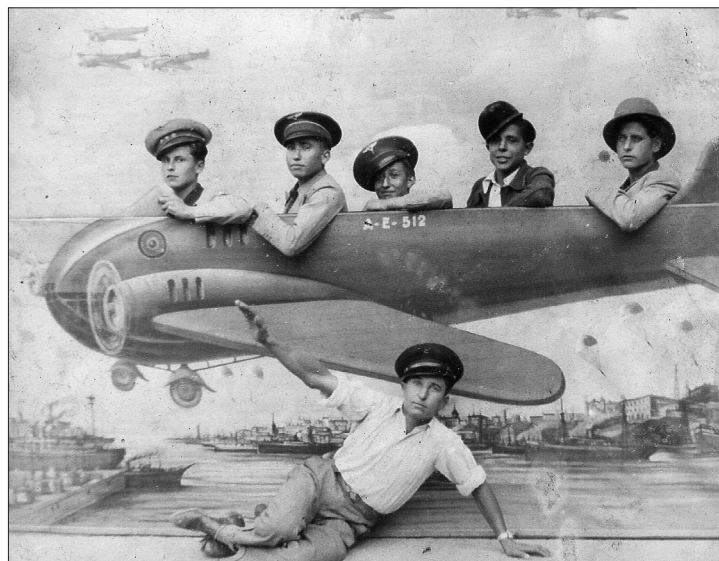
LA GUERRA CIVIL A VILA-RODONA A TRAVÉS DELS ULLS DE DOS INFANTS

Marc Gili i Gasol

INTRODUCCIÓ

La història d'un país està formada per petites històries i petites vivències. Recordar, rescatar i traslladar al nostre present aquestes històries és un acte necessari per poder comprendre el món on vivim. Per tant, la recuperació i preservació dels records de les dones i els homes que han viscut temps passats hauria de ser una tasca obligada per a tota la societat del nostre present. Des d'aquest petit escrit volem contribuir a aquesta feina. Tanmateix, hem de dir també que els records neixen i conviuen en el canviant món dels sentiments. Precisament

□ Fotografia feta a la Fira de Vila-rodonà. D'esquerra a dreta, Miquel González, Isidre de cal Manret, Anton Cardó, Josep Robert i Joan Gasol Canela. A terra, Joan Roig de cal Biel.

per aquest fet, des d'aquestes pàgines no aspirem a realitzar una explicació total del passat de la nostra terra, sinó, simplement, aproximar-nos a aquest passat des dels ulls i, per tant, les impressions, sensacions i experiències de dos petits protagonistes de la història: en Joan Gasol Canela i la Ramona Ravell Batlle, que durant la guerra civil van ser dos infants. Aquests seran els protagonistes i els seus records, el motor de la nostra petita història.

ANTECEDENTS

La societat catalana estava molt polititzada i molt dividida abans de la guerra civil i, lògicament, les converses polítiques estaven a l'ordre del dia, ja que en aquella època poc o molt tothom parlava de política. També s'ha de dir que un poble, en el fons, és un exemple tal volta més petit, però clar i concís, de com s'articulava tota la societat espanyola d'aquell temps. A Vila-rodona es veia claríssimament la divisió de la societat entre esquerres i dretes; així, podem observar a tall d'exemple com hi havia dos locals socials al poble, cadascun dels quals formava part d'un dels dos sindicats agrícoles que hi havia a Vila-rodona abans de la guerra civil: la Societat, que corresponia al Sindicat Agrícola (esquerres), i el Molí, que corresponia al Sindicat Agrícola i Caixa Rural (dretes). Aquests dos locals socials tenien funcions de cafè, sala de ball, sala de reunions, lloc on fer xerrades polítiques, escenari de mítings, etc., i molt se'n guardaven uns i altres d'anar al local de l'altre sector: "Estic segura que el meu pare mai no va posar els peus al Molí (el local de les dretes), almenys fins el 1939, ja que van tancar la Societat".¹

A principis del 1936 ja s'observava al poble un cert malestar. Se sentia parlar i discutir del 6 d'Octubre (els fets d'octubre del 1934), d'esquerres i de dretes, de Companys i Azaña i, sobretot, de les eleccions que se celebrarien al febrer del 1936. Per aquestes eleccions s'havien format dues grans coalicions que representaven clarament la divisió existent en la societat espanyola i catalana: el Frente Nacional (dretes) i el Frente Popular (esquerres), que a Catalunya s'anomenaren Front Català d'Ordre i Front d'Esquerres. Les eleccions del 16 de febrer esdevenien, doncs, el tema estrella en aquells primers dies del 1936 a tot arreu:

Diumenge la canalla vèiem la premsa que tenia la gent del poble per anar a votar, tot i que no sabíem massa què volia dir anar a votar i tampoc no sabíem massa què eren unes eleccions. Simplement ho relacionàvem amb coses de dretes i d'esquerres i de gent gran. I després, les discussions de política que sempre hi havia a la Societat; me'n recordo perquè el pare sempre em feia baixar a comprar tabac.

Passat el dia de les eleccions va ser hora d'analitzar els resultats, i aquests donaren una ajustada victòria al Front d'Esquerres a tot Catalunya i a Espanya també, tot i que allí s'anomenava Frente Popular. El Front d'Esquerres va obtenir el 59% de vots, mentre que el Front Català d'Ordre va obtenir el 40,8% de vots. Tot i així, les lleis electorals de la II República assenyalaven que l'opció política més votada a les eleccions obtenia automàticament les tres quartes parts dels escons i, per tant, el domini de les Corts espanyoles. A Vila-rodona la cosa

¹ Per fer-ne més entenedora la lectura, ha estat revisada la sintaxi de les transcripcions de les entrevistes realitzades a Joan Gasol i Ramona Ravell.

no va estar tan ajustada, com es pot observar en els resultats electorals, en què el Front d'Esquerres va obtenir 572 vots (61%) i el Front Català d'Ordre, 365 vots (31%). Tanmateix, hem pogut observar anteriorment amb el fenomen dels locals socials que la societat vila-rodonina estava més dividida del que podríem pensar si només observem els resultats electorals.

L'ESCLAT DE LA GUERRA I LA REVOLUCIÓ A VILA-RODONA

El juliol és un temps de molta feina per als pagesos, ja que és el temps de batre i ensulfatar, i com que Vila-rodona era un poble eminentment agrari, tothom estava molt enfeinat. Tanmateix, es copsava a l'aire que alguna cosa estava a punt de passar:

Tot i que érem canalla, vèiem que estava a punt de passar alguna cosa greu; per adonar-se d'això, només calia escoltar el que deia la gent gran, dones i, sobretot, homes, que quan es trobaven pel carrer, a la taverna, al tros, tenien converses que feien por i posaven cares preocupades.

Ni el 17 ni el 18 de juliol no va passar res de particular a Vila-rodona, tot i que des de la ràdio s'insinuava que alguna cosa estava passant al Marroc, però "el Marroc estava tan lluny que no havia de passar res", pensaven molts, "i si passava algun problema greu ja se solucionaria".

Molts vila-rodonins s'arronsaven d'espatlles i es preocupaven més pels seus assumptes, perquè al cap i a la fi només era una altra Sanjurjada² i no calia patir gaire. Aquest va ser el principal sentiment de molts vilatans, ja que el Marroc estava a l'Àfrica i de l'Àfrica no havien de témer-ne res.

Els primers dies la gent estava una mica desconcertada, poc s'imaginava que començava una guerra que canviaria la seva vida i el país sencer. Les converses dels dies anteriors se centaven en l'assassinat d'un personatge significatiu. I és que la mort de José Calvo Sotelo, líder del partit dretà Renovación Española, no presagiava res de bo, tal volta un canvi de govern, o alguna petita protesta de l'exèrcit i dels estaments més conservadors de la societat, però era complicat imaginar que s'estava gestant una llarga i cruenta guerra.

Mentrestant, els vila-rodonins s'informaven com podien a través de la ràdio. El vespre del dia 19 es tenia constància dels combats que havien tingut lloc a Barcelona entre l'exèrcit i els sindicats obrers juntament amb les forces d'ordre públic que havien continuat fidels a la República. Lentament, Vila-rodona s'estava assabentant que els militars havien estat derrotats gràcies a les forces de seguretat, a la Guàrdia Civil, a escamots d'obers que s'integraven sota les sigles dels partits d'esquerres i, sobretot, a la participació de la CNT-FAI. A partir d'aquell moment, i principalment a causa de la derrota dels militars revoltats a Barcelona i al caos provocat per l'aixecament militar, la CNT-FAI es va fer amb el domini dels carrers de Barcelona i ben aviat de la rodalia i altres punts de Catalunya. Amb l'enfonsament del poder republicà aquells dies de juliol, la CNT-FAI va omplir el buit de poder amb la creació espontània de

² El general Sanjurjo va encapçalar un aixecament militar en contra de la República el 1932 que no va triomfar.

comitès obrers a totes les ciutats i pobles de Catalunya. La Generalitat, veient-se desbordada, no va poder fer altra cosa que legalitzar els comitès amb la creació d'un de central, el Comitè Central de Milícies Antifeixistes. D'aquesta manera, la visió de joves armats, amb gorres vermelles i negres i cridant al vent consignes anarquistes, es va fer molt familiar a tot Catalunya i, és clar, a Vila-rodona: "Recordo, ara sé que eren anarquistes [...], gent del poble amb fusells pels carrers creient-se els amos. I els dies següents, la por de la mare".

Pocs dies després de la derrota dels militars a Barcelona, la plaça dels Arbres va ser ocupada per milicians armats de Vila-rodona, però també de gent forastera. La revolució ja s'havia apoderat del poble, com també de les altres poblacions veïnes com Vilabella, Bràfim, el Pla de Santa Maria, Alió i, com és lògic, de la capital de la comarca, Valls. D'aquesta manera, es creaven comitès locals que s'encarregarien de l'administració i ostentarien el poder local. La gent d'ordre, els propietaris, els missaires, entre d'altres, espantats es van tancar a casa i a causa d'això es va fer un edicte que disposava que totes les cases tinguessin les persianes enlaire i així poder veure, si era necessari, el que passava a dintre.

Uns dies després, a través d'un pregó sota un seguit d'amenaçes i penes, es va manar que tota la gent portés a la plaça dels Arbres tots els objectes religiosos que es guardaven a casa: imatges, estampes, rosaris, escapularis, llibres de pietat, etc. Els vila-rodonins, alguns esgarriats, altres contents i uns quants indiferents, van complir, encara que els més valents o inconscients van amagar algunes coses a les golfes, a la pallissa o a la teulada. I, tot seguit, "es va fer un munt enorme a les portes del temple i hi van calar foc. Algunes dones, amb llàgrimes als ulls, van llançar objectes que estimaven, records i pensaments, tot va anar a parar al foc".

D'aquesta manera, les flames van consumir la majoria d'objectes religiosos, i totes les cases van quedar buides d'ornaments religiosos.³

Els nens i nenes no sabíem per què passava tot allò. Alguns estaven espantats; altres, en canvi, ens pensàvem que tot era un joc. Deduíem però, una mica (ja que ho sentíem relatar amb molta por, especialment els que pertanyien a famílies religioses), que aquells fets que es cometien anaven contra Déu i l'Església; ara bé, tot això no es podia dir ni gairebé es podia pensar, hi havia por, molta por. La veritat és que no sé si anava en contra de Déu o en contra de l'Església, només sé que la meua mare deia, entre dents, que anirien tots a l'infern i el meu pare, en canvi, deia que valia més callar, però que si es feia era per alguna bona raó.

LA VIOLÈNCIA

Per mostrar la violència endegada durant els primers mesos de la guerra a Catalunya, on, a més, s'estava produint una autèntica revolució social, relatarem els fets que tingueren lloc a Vila-rodona aquells dies de juliol.⁴ I per intentar observar el que va passar a Vila-rodona, farem servir les respostes que el rector d'aquesta parròquia, mossèn Francesc Roig i Romagosa,

³ Més endavant ja dedicarem un apartat a parlar més detingudament sobre què va passar amb el rector i l'església a Vila-rodona.

⁴ SANTESMASES, Josep (1998). "L'Església de Vila-rodona durant la guerra i els primers temps de la postguerra", *La Resclosa* 2. Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià.

realitzà al qüestionari que el Bisbat de Barcelona va enviar a totes les parròquies que formaven part d'aquesta diòcesi en finalitzar la guerra. Cal dir també que aquest qüestionari es conserva íntegrament a l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

L'Església va ser una institució clarament afectada per la guerra i la revolució que, a més a més, va prendre part, en gran manera, a favor d'un dels dos bàndols. Per tant, les informacions que va generar són parcials i, lògicament, aporten una visió feta des dels ulls dels vencedors. No s'ha d'oblidar que l'Església és un estament que es va proclamar vencedor en la guerra civil i, per tant, oferia una visió molt pròxima al nou règim, ja que en acabar la guerra s'inicià una etapa d'estreta col·laboració amb el poder. Malgrat que la descripció realitzada dels fets ocorreguts a Vila-rodona s'ajusta força a la realitat, la interpretació que dona intenta portar les aigües al seu molí.

L'exposició dels fets, des de la versió del rector de Vila-rodona, Francesc Roig i Romagosa, comença el dia 21 de juliol a les set del matí quan l'aleshores rector, Josep Maria Escoda i Cedó, i el seu vicari, Àngel Camps i Thous, foren obligats pel comitè local a abandonar la parròquia. El rector, tot i així, demanà un temps de marge per poder celebrar missa a porta tancada. "A las ocho de la mañana el comité abre las puertas y les pregunta dónde desean dirigirse, a lo que ellos contestan que les es indiferente."

Malgrat la seva indiferència, i seguint ordres del comitè local, el rector i el seu vicari són portats a la casa de davant de la rectoria, on observaren l'assalt i el saqueig de l'església a la nit del 22 al 23, com també la destrucció de tots els altars i les imatges.

El cura y el vicario, sin moverse de la habitación, y con el supuesto dolor, presencian el tumultuoso saqueo del templo parroquial [...].

El día 24 un comité forastero (entre cuyos miembros había un individuo de Moja, reconocido por el propio Rdo. Escoda) les obliga a subir en un coche preparado, y pasando por entre la turba que no cesaba de vociferar insultos, fueron conducidos hacia Vilafranca del Panadés, donde los encarcelaron y quedando a disposición del comité.

Un dia després, la nit del 25 al 26 de juliol, el comitè, suposem, de Vilafranca del Penedès, perquè amb el trasllat dels eclesiàstics a Vilafranca el comitè local de Vila-rodona va perdre tota competència respecte a aquest assumpte, va treure el rector de Vila-rodona i el seu vicari de la presó de Vilafranca del Penedès i, poc després, eren assassinats a la carretera de la Múnia i enterrats al cementiri d'aquesta població.

El rector i el seu vicari no eren els únics eclesiàstics que residien a Vila-rodona quan va començar la guerra, ja que al poble també hi vivien quatre monges carmelites, la sort de les quals va ser molt diversa. De les quatre religioses carmelites que es trobaven a Vila-rodona, dues també van trobar la mort el dia 31 de juliol, a la carretera del Cementiri Nou de Barcelona. Eren les religioses Teresa Subirà i Maria Roqueta Serra. Les altres dues religioses, les germanes Antònia i Filomena, pogueren salvar la vida. Ramona Ravell Batlle, sobre aquest tema, diu això:

Recordo que les dones més grans que jo van anar al convent de monges i les van despullar totes; després les van vestir amb robes normals i les van entregar al comitè. El comitè, com va fer amb el mossèn, se les va emportar i les va matar.

Els primers dies de la guerra hi va haver una altra mort violenta per motius religiosos a Vila-rodona, tot i que possiblement també per motivacions polítiques. El dia 20 d'agost el farmacèutic de Vila-rodona, Josep Maria Ferrer i Ferrer, que era el president de l'Acció Catòlica local, va ser tret de casa seva i assassinat a la carretera de la Rubiola que porta al Vendrell. Mn. Francesc Roig relatava els fets així:

Fue violentamente sacado de su domicilio por individuos forasteros de acuerdo con el comité local, y conducido en un coche hacia la carretera del Vendrell, fue vilmente asesinado por la horda roja en el término municipal de la Bisbal del Panadés, muriendo por Dios y por España.

A la jerarquia eclesiàstica li interessava també comprovar si els assassinats en nom de la revolució social van donar proves d'heroisme, de fe, de religiositat, de caritat i de perdó. El rector de Vila-rodona a partir del 1939 exposa sobre aquesta qüestió: "Nada consta. Pero es de creer que el mencionado D. José Ferrer y Ferrer, por su condición de católico practicante (motivo por el cual fue asesinado), dio pruebas de fe, religiosidad y caridad."

En total, doncs, durant aquelles primeres setmanes van ser assassinades cinc persones que residien a Vila-rodona. El qüestionari del bisbat preguntava també sobre l'actitud del poble "ante los desmanes ocurridos", com també preguntava si van ser individus del poble mateix els que els causaren, quina va ser la reacció dels vilatans davant d'aquests fets, si es va intentar salvar la vida dels clergues o si, per contra, varen ser els mateixos vilatans els que els van delatar. Des de la parròquia de Vila-rodona es contestava així:

El pueblo mostróse positivamente ante los desmanes ocurridos. En parte fueron de la misma localidad los causantes de los daños; y el pueblo no reaccionó. Éste no adoptó medidas extraordinarias para salvar la vida de los sacerdotes, antes bien, el comité los entregó a elementos forasteros para que les causaran la muerte, como así se hizo.

Com és lògic, la violència que va sacsejar Vila-rodona en aquells primers moments de guerra i revolució no solament es va donar aquí, a tota la comarca, a tot Catalunya: tot el país, en definitiva, es va veure afectat per violència d'ordre similar. I així com dèiem que els sacerdots o el farmacèutic de Vila-rodona van ser emportats i assassinats a altres localitats, a l'inrevés també va passar. Així ho relata Ramona Ravell Batlle, que en aquells temps tenia nou anys:

Vam saber, perquè molta gent ho explicava amb por o, fins i tot, amb satisfacció, que es mataven capellans i gent de dretes per les carreteres. Recordo els comentaris que es feien sobre l'assassinat de rectors a altres pobles. Hi havia un esgarriament general. El més horrorós i més comentat al poble va ser l'assassinat d'homes d'Alcover a la carretera, entre la cruïlla de Vila-rodona i Bràfim. Avui, em sembla, encara ho recorda un petit monument. Estan enterrats al cementiri de Vila-rodona i me'n recordo, perquè a l'endemà quan sortíem d'escola els estaven portant amb un carro i com que a la nit anterior va ploure, estava el camí del cementiri ple de fang i el carro va quedar bloquejat, així que van deixar els cadàvers a terra. Si tanco els ulls encara els veig, perquè un noi del poble, ara no em surt el nom, se'n burlava, els deia "va, nens, aixequen-se que sona la campana; va, que és hora d'anar a treballar" i els tirava palla per damunt tot dient que així no es ficarien morenos. Quan em recordo d'aquest xicot i d'aquells pobres, m'esgarrijo.

El que estava en totes les converses d'aquells dies a les comarques de Tarragona era el vaixell presó *Segre*. De fet, els vaixells presó van ser un fenomen força comú durant la República i la

□ A la dreta,
Joan Gasol; al centre, Jaume
Domingo, i a l'esquerra,
amb el nen, un amic
de Jaume Domingo.

guerra civil. Faltava espai a les presons i s'improvisaven vaixells mercants o vaixells de guerra per intentar solucionar aquest problema. El president de la Generalitat, Lluís Companys, i tot el seu govern van estar empresonats en un, el vaixell *Uruguay*, com a conseqüència d'haver protagonitzat els fets d'octubre del 1934. Joan Gasol Canela evoca com en parlaven els joves de Vila-rodona:

El jovent també coneixíem l'existència del vaixell *Río Segre*, perquè la gent gran en parlava moltes vegades. Estava al port de Tarragona i era utilitzat com a presó per a les persones que el comitè detenia, sobretot capellans i gent de dretes. Aquests vivien sempre amb por, ja que els podien agafar en qualsevol moment. I si s'escoltava que algú l'havien portat al *barco*, ja s'entenia que aquest havia begut oli. Per aquesta raó molts havien fugit de casa i s'havien amagat a qualsevol banda: al bosc, a les pallisses llunyanes, a les barraques perdudes pel camp, fins i tot a les bodegues de casa o al femer. Força vegades se sentia dir que gent del comitè, d'aquí o de fora, triaven una casa, potser a l'atzar però segurament sabien on havien d'anar i on no, i s'hi arribaven amb una ordre de detenció per a algú de la família. Si no hi era començava el registre. I és clar, si no es trobava el que buscaven, doncs s'emportaven qualsevol altre, tot obligant l'amagat a sortir de l'amagatall. Por i més por, però, de fet, així eren aquells primers mesos de guerra.

Són testimonis força esfereïdors i que justifiquen quelcom de sentit comú, que molt poca gent està preparada per exercir el poder amb una arma a les mans. Igualment, hem pogut

observar que la violència era un fenomen molt comú en aquells primers mesos de guerra. El terror en calent va ser esfereïdor a tot Espanya a l'estiu de 1936, tant a l'Espanya republicana com a l'Espanya nacional. "I l'endemà, o al cap de pocs dies, alguns d'aquests capturats es trobaven assassinats per les carreteres o camins, i molts altres acabaven presos al *barco*".

La mort, doncs, es va fer molt present a les nostres terres durant aquells primers mesos de repressió i violència, de caos i descontrol. Ara bé, i això s'ha de destacar, mentre en un bàndol (el republicà) el govern intentava frenar els ànims i recuperar el control i la legalitat perduda dels carrers i de la vida política, a l'altre bàndol (el franquista) s'estimulava i es generalitzava l'ús de la violència per aconseguir els seus propòsits. Tot i que l'ús de la violència per motivacions polítiques sempre és censurable, en les dues parts en conflicte, l'origen de la repressió no va ser el mateix.

Era molt comú que els milicians agafessin algú i el portessin a passejar. I un passeig era, simplement, agafar algú i matar-lo sense judici per les cunetes de les carreteres o pels camps. Els primers mesos n'hi va haver molts; després es va anar atenuant, aquesta violència.

És important el que Joan Gasol Canela destacava, ja que ens informava que a la zona republicana de mica en mica la violència arbitrària es va anar temperant a mesura que la legalitat republicana anava recuperant el control. Aquest testimoni ens permet corroborar que la repressió en el bàndol republicà va ser en gran manera provocat per la revolució i el fet que molts descontents es feren els amos del carrer.

LA DESTRUCCIÓ DELS BÉNS DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE VILA-RODONA

El qüestionari⁵ escrit pel Bisbat de Barcelona i respost pel rector de Vila-rodona també fa referència a l'edifici de l'església parroquial. L'objectiu que portà a realitzar aquesta descripció era, simplement, el d'aconseguir fer cinc cèntims de l'estat dels edificis destinats al culte a Vila-rodona i, lògicament, de l'estat dels seus béns materials. A la pregunta si havia estat molt deteriorat l'edifici de culte, el rector de Vila-rodona respon: "No. Fue ligeramente deteriorada en las paredes interiores como consecuencia de haber sido arrancados los altares, púlpito, baptisterio y cinco campanas".

L'edifici no va ser malmès en gran manera o, almenys, no d'una manera que no s'hauria pogut salvar. Tanmateix, els danys ocasionats eren valorats en unes quinze mil pessetes (d'aquell temps). Pel que fa als altars, imatges, part d'ornaments i objectes de culte, hem de destacar que van córrer una sort molt diferent respecte a l'edifici, perquè dels altars i imatges no va quedar-ne res. El qüestionari és explícitament clar: "Todos los altares con sus correspondientes imágenes fueron quemados bajo el puente del río Gayá a la entrada de la población". Encara trobem més informació en altres respostes del qüestionari: "Todo cuanto había en la iglesia fue destruido y saqueado y con camiones llevado al río y quemado".

⁵ SANTESMASES, Josep (1998). "L'Església de Vila-rodona durant la guerra i els primers temps de la postguerra", *La Resclosa* 2. Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià.

Buscant una més gran exactitud, hem d'observar que concretament es van destruir unes 29 imatges al temple parroquial de Vila-rodona. Pel que fa a l'existència d'imatges de valor artístic, arqueològic, cultural o, simplement, d'especial devoció popular, s'indicava clarament que:

En general eran todas de buen gusto, careciendo, empero, de valor arqueológico, a excepción de la imagen de San Antonio, de estilo puro barroco. No existía imagen alguna de especial devoción popular.

Pel que fa a l'ús de l'església, un dels testimonis, Ramona Ravell Batlle, ens informa que:

Després de ser saquejada l'església, l'edifici va ser destinat a la funció de magatzem de blat, es van arrancar les portes perquè entressin els camions fins a l'interior. Fins que no es va acabar la guerra, l'església no va recuperar les funcions d'edifici religiós.

Per la seva part, Joan Gasol Canela ens explicava com va ser el saqueig i la destrucció de l'interior del temple:

Durant els primers dies d'agost, sortia de dins de l'església un gran terrabastall que ressonava per tot el poble; era el soroll que feien els milicians (del poble o de fora) mentre destruïen els retaules dels altars. I és clar, com que l'església del poble és força gran, doncs aquesta pràctica va durar molts dies.

I continua amb la descripció dels fets:

Molts carros arrossegats per mules que no volien entrar dins de l'església entraven per la porta del temple i travessaven la nau central entre crits, cops i renecs. La canalla no entenia res i els adults no protestaven, encara més, alguns ajudaven amb el que podien, sigui per convicció, sigui per necessitat. No enteníem res de res. L'església s'havia transformat, ja no era el lloc on es feia missa, sinó un magatzem, un enorme magatzem ple de runa. I al mig, els carros que intentaven entrar i sortir per entremig d'aquell desordre. A les imatges que quedaven a una bona altura hi lligaven cordes i les tiraven a terra, cosa que provocava un gran enrenou; a vegades, dels grans cops, tremolava tot l'edifici! Carregaven els carros amb les imatges i després, tot al riu. Recordo molt bé la visió de les escultures de sants, marededús i cristos trossegades i mutilades i posades dins els carros com si fossin sacs de garrofes.

L'ADMINISTRACIÓ

Després de l'aixecament militar aturat a Barcelona per milicians i forces d'ordre públic, esclatà, com hem vist, la revolució. Al cap de tres dies, es constituí a Barcelona el Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya.⁶ A partir d'aleshores i fins que es va dissoldre a partir del Decret de l'1 d'octubre del 1936, qui controlava el carrer era aquesta organització. A cada poble i a cada ciutat es constituïa un comitè local de milícies antifeixistes. Aquests comitès van ser els que el poble, la gent del carrer i, segurament, tothom anomenava, simplement, el Comitè. I el màxim òrgan de govern de Catalunya (la Generalitat) no va poder fer res més que legalitzar el Comitè Central i els locals que poc després es van constituir.

⁶ El president de la Generalitat de Catalunya, Lluís Companys, davant el caos existent i el fet que els sindicats obrers tenien el poder i les armes per fer i desfer, va proposar a la CNT-FAI que formés un nou organisme de poder que aglutinés totes les forces antifeixistes. El 21 de juliol del 1936 es va crear aquest comitè integrat per totes les organitzacions catalanes d'esquerres.

En el transcurs d'aquella revolució, qui manava a la comarca i, més concretament, a Vila-rodona? Els ajuntaments no, ja que amb l'aixecament militar i durant els primers mesos de guerra tota administració republicana va quedar col·lapsada. Els comitès locals controlats pels sindicats obrers ompliren el buit i en aquelles dates a l'Alt Camp i, per tant, a Vila-rodona el sindicat majoritari era la CNT-FAI.

El 20 de juliol del 1936, més o menys cap al migdia, s'havia presentat al despatx de l'alcaldia de Valls un grup compost per uns deu homes, armats i que cridaven consignes de suport a la CNT-FAI. Ràpidament, van anunciar a l'alcalde de Valls (Victorià Casaprima)⁷ que a la capital de l'Alt Camp s'acabava de declarar la vaga general revolucionària i, com a conseqüència d'aquesta vaga, s'havia fundat un comitè de defensa pública que a partir d'aquell moment tindria el control de l'administració.⁸

Explicuem el que va passar a Valls perquè precisament va ser aquest comitè el que va aparèixer per Vila-rodona el dia 22 de juliol i, juntament amb vila-rodonins que pertanyien a la CNT-FAI o a altres organitzacions sindicals o de partits d'esquerrres que estaven protagonitzant la revolució, van controlar l'Ajuntament de Vila-rodona i formaren el comitè local. Almenys durant uns mesos.

Controlat el poder municipal pels sindicats obrers, eren aquests qui tenien el poder i decretaven les mesures que s'havien de portar a terme. Abans hem dit que s'havia ordenat a la gent del poble que no tanqués les finestres, i, com aquesta, van sorgir altres ordenances com la completa prohibició de sortir de la vila sense autorització dels sindicats.

Observem clarament que durant els primers moments de guerra el poder municipal havia caigut en mans dels sindicats obrers. El problema és que entre els sindicalistes hi havia gent molt exaltada. D'aquí la gran violència desfermada que observàvem en l'apartat anterior. Hem de dir que la violència també venia estimulada per antics sentiments de venjança. Per exemple, els fets d'octubre del 1934 eren encara recents i, no ho oblidem, van estroncar les esperances de molts pagesos parciers de fer-se amb la propietat de les terres que treballaven a causa de la supressió de la Llei de contractes de conreu que intentava portar endavant la Generalitat.

Cada comitè local també exercia funcions de policia al seu poble. Amb el caos d'aquelles primeres setmanes de guerra i revolució, també es pretenia posar ordre dins el desordre. Tanmateix, com hem pogut observar en la violència que hem narrat en aquestes pàgines, el manteniment de l'ordre es va exercir d'una forma arbitrària i, també hem d'assenyalar-ho, amb ganes de venjança.

Estàvem jugant a la muralla un nen que cuidava i jo i ens van sorprendre uns de la FAI i no ho entenc, estàvem jugant, no fèiem res més que jugar i ens van metrallar. Van començar a disparar i nosaltres l'únic que vam poder fer és baixar barranc avall, i des de les hortes, mig amagats, tornar al poble per l'altra banda. Encara no entenc què va passar, potser ens van confondre, no ho entenc.

⁷ Industrial petitburgès que pertanyia a ERC.

⁸ CASAS-MERCADÉ, Ferran (1982). *Valls: la guerra civil (quan no hi havia pau ni treva), 1936-1939*. Valls: IEV.

□ El nen Joan Gasol, abans de la guerra, amb un amic de la família.

A més, era tanta l'agitació i el caos en aquells dies que els funcionaris i els ajuntaments van romandre completament paralizats (igualmente els seus poders estaven cancel·lats pels sindicats). Hem de dir també que, en el territori republicà a l'inici de la guerra i amb la voluntat de restar forces als revoltats, s'havia dissolt l'exèrcit i, per tant, les que feien la guerra eren les milícies populars organitzades pels diferents sindicats i partits polítics. A la comarca també passava el mateix i cada sindicat o partit polític s'organitzava per portar homes a l'Aragó a lluitar contra els rebels.

El Comitè Central de Milícies Antifeixistes actuà fins el 27 de setembre del 1936, quan es constituí un nou govern de la Generalitat. La dissolució del Comitè Central de Milícies Antifeixistes uns dies més tard va implicar també la lenta supressió de tots els comitès locals i la devolució dels poders municipals a nous ajuntaments constituïts sobre la base de les forces polítiques i sindicals de cada territori. El dia 26 d'octubre del 1936 es constituïa un nou ajuntament a Valls i pocs dies després, a Vila-rodona. S'acabaren així uns mesos de gran

tensió i caos i, amb el poder una altra vegada als ajuntaments, va tornar de nou la normalitat, bé, la normalitat que pot tenir un país en guerra.

Tot això, més la problemàtica de les col·lectivitzacions, va enfrontar, al maig del 1937, la CNT-FAI i el POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista, de caire trotskista i, per tant, fora de la influència de Moscou) contra ERC, les forces d'ordre públic, la UGT i el PSUC. Acabà amb la derrota dels primers, que donà pas a una època de forta influència comunista a casa nostra.

Aquests enfrontaments es van reproduir a menor escala a l'Alt Camp, sobretot a la capital, i van suposar, com a la resta de Catalunya, la fi del poder de la CNT i la tornada de la normalitat administrativa, amb matisos, ja que són temps de guerra i temps, com hem dit, de forta influència des de Moscou.

L'ESCOLA

Ramona Ravell Batlle assenyalava anteriorment quan ens relatava el seu testimoni respecte als morts de fora de la vila enterrats a Vila-rodonà: "me'n recordo, perquè a l'endemà quan sortíem d'escola els estaven portant amb un carro". La vida continuava i un clar exemple és que els infants continuaven anant a l'escola.

□ Ramona Ravell Batlle.

L'escola de l'època de guerra havia canviat molt respecte a la d'abans de la República i, fins i tot, a la de la República en pau. Al juliol del 1936 la Generalitat va crear el CENU, és a dir, el Comitè de la Nova Escola Unificada, i estructurà l'escola com ho havien estat altres sectors, a través de sindicats. Joan Gasol Canela assenyala: "He de confessar que vaig aprendre molt en aquesta escola".

S'ha de destacar la feina que havia començat la Generalitat de Catalunya amb l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de l'any 1932 en temes educatius, com també s'ha de destacar que no es veié interrompuda ni per l'esclat de la guerra ni per la revolució. El mateix testimoni observa: "El que més en un principi ens va sorprendre és la barreja de nois i noies. De seguida ens hi vam acostumar i trobàvem que era la cosa més normal del món".

De fet, aquest era un dels màxims pilars de l'educació començada amb el CEDU i, de fet, una conseqüència del que s'havia intentat fer en tota l'etapa de la República, si exceptuem el bienni negre.

La vida continuava i, de fet, els infants continuaven fent exactament el mateix que durant l'etapa anterior a la guerra; així ho explica Ramona Ravell Batlle:

Tot i que estàvem en un país en guerra, la canalla fèiem una vida normal, vaja, el que la normalitat d'una guerra pot significar. Així, anàvem a l'escola, jugàvem pels carrers, ajudàvem els pares al tros... Tot era normal tret del fet que els diumenges no ens feien anar a missa.

Lògicament, com bé observava Ramona Ravell Batlle, el culte religiós es va acabar a la zona republicana durant la guerra, una observació que no es contradiu amb el que diu Joan Gasol Canela:

Era estrany no anar a missa el diumenge, ara ens llevàvem, esmorzàvem i a jugar a alguna banda o altra i a fer enriar els pagesos, tot agafant melons o aixafant hortes. Passàvem el temps com podíem. I a la tarda anàvem al ball que feien a la Societat, que em sembla que era el Centre d'Esquerres.

Ara bé, a poc a poc la guerra es va fer cada cop més present a Vila-rodona. I així ho demostra l'opinió d'algun testimoni: "A poc a poc el ball a la Societat es va anar morint, perquè a mesura que la guerra avançava els joves eren cridats a files".

LA VIDA

La vida continuava i per molta guerra que hi hagués s'havia de seguir vivint, treballar, lluitar per portar un plat a taula. És clar que van sorgir dificultats, però com es pot observar pel que diu la Ramona Ravell Batlle, als pobles rurals amb menys intensitat: "Vila-rodona és un poble agrari i de menjar no en faltava, no en sobrava, però es podia viure [...]; a Badalona sí que vam patir gana".

A les zones rurals la vida era relativament més senzilla, almenys en els primers temps, perquè d'una manera o altra sempre es podia aconseguir menjar, unes simples verdures, fruites del camp o intentar caçar alguna cosa. A ciutat la vida va ser molt més complicada, ja que s'imposaven els racionaments, i la falta de menjar era el pa de cada dia. Ara bé, com deia Joan Gasol Canela:

Al poble, almenys els nens, no vam passar massa gana durant la guerra, perquè sempre es podia menjar alguna cosa o altra. Però el que menjàvem eren més aviat porqueries, o almenys avui dia serien això. Així que, normalment, menjàvem guixes corcades, lleties (que en dèiem "píndoles del doctor Negrín") corcades com les guixes i, sobretot, farinetes de farina de blat sense sal ni oli, que tenien un gust fastigós. Alguns dies, abans de sopar, com que hi havia poca cosa, per no passar gana mastegàvem algunes garrofes... I de tant en tant, un conill, perquè els podíem mantenir amb moltes dificultats. I els que podíem sempre hi havia una mica de llet, perquè teníem una cabra a casa o perquè sabíem on aconseguir-ne.

Però a mesura que va passar el temps i la guerra es complicava per als republicans, van venir les mancances, fins i tot al camp:

Ara bé, la canalla sabíem que hi havia guerra, de fet cada dia en sentíem parlar a la gent gran i a sobre, cada dia es feia notar més a la vida del poble i, sobretot, a la vida dels vilatans, perquè el racionament, el control sobre els proveïments a les carreteres i, el que era més crític, la falta de menjar va acabar sent la norma. I en aquesta qüestió l'època més complicada va ser a finals del 1938, és a dir, a finals de la guerra. Però res comparat amb el que vindria després de la guerra. A partir del 1939 sí que es passava gana.

I en èpoques de carestia sempre sorgeix l'enginy de la gent per intentar fer més suportables les privacions amb l'únic objectiu final de sobreviure:

Un intenta sobreviure com pot i que la família pogués sobreviure era l'únic pensament dels pares. Un dia, me'n recordo perfectament, vaig anar amb el meu pare a Aiguamúrcia per moldre-hi una mica de blat. Era perillós, molt perillós, perquè s'havia de fer d'amagat, però haviem de menjar! I si els milicians ens descobrien, doncs el mínim que podia passar era la confiscació de la mercaderia; era un risc però ho fèiem. Portàvem el blat entre les borasses que dúiem al carro i quan ens va parar el control i crèiem que ens registrarien i ens descobririen, el meu pare em va dir que em posés a fer el pallaso dalt del carro. Suposo que va anar bé perquè no ens van registrar.

Hem d'entendre, doncs, que al començament no costava sobreviure al camp, però a causa del transcurs de la guerra, les coses van anar empitjorant de mica en mica. S'imposà el racionament i, com hem vist, els controls perquè no s'amagués menjar.

També al camp es podien tenir animals, per a la producció de llet per a consum propi. Ramona Ravell diu això: "Recordo que teníem una cabra per a la llet i la vaig cuidar jo tota la guerra, però en un control, i estic parlant de quan els *nacionals* ja havien ocupat tot Catalunya, me la van agafar". També assenyala:

Alguna vegada havia acompanyat els pares al camp d'aviació que hi havia a Valls per fer tractes amb els oficials que vivien ben a prop en unes masies. Anàvem a les masies per bescanviar conills o gallines que amagàvem a casa per arròs, tabac per al pare, sucre, sal... vaja, qualsevol cosa que poguéssim necessitar. Posàvem tot el que volíem canviar (ben amagat, això sí) i cap a Valls per la carretera d'Alió. Si els oficials estaven contents, tot anava bé, però si no ho estaven, doncs fora, i cap a casa una altra vegada.

El bescanvi va ser una cosa molt corrent en temps de la guerra, com també ho va ser després, a la postguerra. I ocasionava una espècie de mercat negre que a partir de la postguerra es coneixeria popularment com l'estraperlo. Hem d'entendre que la gent fa el que sigui per

sobreviure, com és normal. Un altre clar exemple del que estem dient és el que ens va explicar Joan Gasol Canela i reproduïm tot seguit:

Tot i que Vila-rodona era una terra de pagesos, cap al final de la guerra el pa va escassejar, el pa i altres coses, és clar. Així que els homes que encara no havien estat cridats per anar a la guerra i que tenien famílies havien de fer el que podien per trobar menjar. En algunes cases es van construir forns molt petits d'amagat, sempre d'amagat, on es coïa un pa horrible, però que per a nosaltres tenia gust de glòria! I quan no es podia trobar gra s'havia de buscar pa. Molts homes joves (els pocs que quedaven, també s'ha de dir) anaven pel coll de Cabra cap a la Conca de Barberà, a Sarraí, Forès, l'Espluga, Vimbodí o Montblanc. Tornaven ja fosc, cansats i adolorits, i si hi havia hagut sort, amb tres o quatre pans posats en un sac. I si no hi havia hagut sort, doncs l'endemà Sant Tornem-hi.

LA GUERRA

Com és lògic, a Vila-rodona també se seguia amb neguit el curs de la guerra, perquè, a part de la pròpia supervivència, era el que més preocupava. A més, les dificultats que comportava viure en un país en guerra a poc a poc va anar afectant la moral de la gent, i, lògicament, al final bona part de la població tenia ganes que acabés d'una vegada per totes.

Per començar aquest apartat, hem de parlar de l'exèrcit, ja que en qualsevol guerra n'és l'eix bàsic. A Valls tradicionalment hi havia hagut la presència de l'exèrcit, clarament exemplificat per l'existència del Quarter. Tanmateix, poc abans del començament de la guerra, la zona amb soldats més propera a l'Alt Camp era Tarragona, concretament s'hi trobava destinada una guarnició, la IV División Orgànica, a les ordres del coronel Martínez Peñalver.

A Barcelona, com hem explicat anteriorment, un conjunt de forces de diferents partits d'esquerres i sindicats esclafaren l'aixecament militar. La victòria, tot i que a l'Alt Camp no es va disparar ni un sol tret, s'hi va propagar amb rapidesa. Però no hi havia exèrcit ni a Vila-rodona, ni a l'Alt Camp, ni a Catalunya ni al territori que encara romania fidel a la República. Ràpidament es van organitzar columnes⁹ de voluntaris que van nodrir-se només de milicians.¹⁰ La primera columna que s'improvisà fou la de la CNT-FAI. Poc després se n'organitzaren d'altres, ja que cada partit i cada sindicat en volia tenir una. Cada columna es va batejar amb un nou al·lusi al partit o al sindicat que l'havia fet possible. La més important d'aquestes columnes era la de la CNT-FAI, coneguda amb el nom de Durruti-Pérez-Farràs. Al cap de pocs dies es va crear la d'ERC, la Macià-Companys, i successivament el POUM i el PSUC també van crear les seves.

Naturalment, totes les columnes es crearen, es gestionaren i s'estructuraren a Barcelona, però telefònicament es donà ordre a cada ciutat, a cada vila, en definitiva, a tot arreu, d'establir un local de reclutament. A Valls restà oberta una oficina a disposició dels possibles voluntaris a l'Ajuntament i una altra a l'Ateneu Sindicalista Llibertari del carrer de la Cort, i a Vila-rodona a la Casa de la Vila. Aquestes columnes estaven formades per molts idealistes convençuts que d'aquesta manera s'enfrontaven al feixisme, i creien fermament que el feixisme s'havia de combatre i aturar. Tanmateix, i de la mateixa manera que quan es van alliberar els

⁹ Exèrcits improvisats.

¹⁰ Poble en armes.

presos polítics també van sortir els delinqüents comuns, a aquestes columnes s'hi van sumar personatges violents, fanàtics o simples delinqüents comuns. Podríem pensar que gràcies a això la comarca va respirar amb més tranquil·litat, però no tots els violents es van integrar dins les columnes. A més, si la comarca va poder tranquil·litzar-se i recuperar una mica l'ordre va ser en gran manera perquè la Generalitat i el govern republicà van recuperar el control de l'administració.

La primera columna exclusivament de la comarca sortí cap al front el dia 15 de setembre del 1936. El dia abans s'organitzà un ball de comiat a la Societat Agrícola de Valls. Tanmateix, la Generalitat no trigà a organitzar i gestionar ella mateixa les columnes de voluntaris que anaven al front d'Aragó i els donà una nova denominació, ara eren batallons. Començava així un embrionari exèrcit republicà. De Valls sorgí un d'aquests batallons, això sí, de voluntaris: el Batalló Treball, que així era com s'anomenava popularment. Aquest batalló va ser organitzat pel PSUC, ja que aquest (lògicament influenciat pels consellers militars de l'URSS) va ser el primer a opinar que era necessari un comandament únic, si es volia guanyar la guerra.¹¹

A finals del 1936, la legalitat republicana va recuperar el control de l'ordre i de l'administració en la zona que controlava i, immediatament, va començar a organitzar l'Exèrcit Popular. Es dissolgueren totes les milícies antifeixistes i els batallons que havien portat el pes de la guerra davant la inexistència d'un exèrcit republicà. Una altra conseqüència de la recuperació del control per part del govern i de la Generalitat republicana va ser la supressió dels diferents comitès locals. Paral·lelament, el 24 d'octubre del 1936 la Generalitat per decret militaritzà els seus homes, que quedaren sotmesos al Codi de Justícia Militar. Tot seguit, el govern de la República va fer el mateix.

Successivament, a la comarca s'anà cridant a files les lleves del 1934 i del 1935, i els llicenciats de la del 1936. La crida, tanmateix, no va ser gaire escoltada, la qual cosa provocà que els comitès locals, recentment suprimits i, per tant, sense poders reals, però encara amb certa influència popular, intentessin influir la població tot intentant que els cridats s'integressin a files. Amb la marxa d'aquestes lleves va produir-se la primera gran baixada de població a l'Alt Camp, perquè molts joves van anar a lluitar i a morir al front. Ramona Ravell, en aquest punt, evoca records:

El Pepito, bé, el meu germà, també va haver d'anar a la guerra i per sort no el van matar, però va estar quasi deu anys fora de casa, entre la guerra, després en un camp de concentració, la presó i en sortir, a sobre, la mili. La mare, jo i la Malena ens vam fer un fart de patir i plorar pel Pepito.

I així s'anà cridant a lleves i més lleves. Després de la del 1930 va ser cridada la del 1929 i, simultàniament, van ser cridats els reservistes i els homes d'edat militar. Més endavant, la del 1923 i la del 1924 i, successivament, la del 1922, 1921, 1920 i 1919, és a dir, homes de quaranta anys. Així ho relata Joan Gasol Canela:

¹¹ CASAS-MERCADÉ, Ferran (1982). *Valls: la guerra civil (quan no hi havia pau ni treva), 1936-1939*. Valls: IEV.

El mes de setembre, o potser era octubre [de 1937], si no recordo malament, es va reclutar la quinta del 1919 per anar a defensar el coll de Balaguer, homes que ja arribaven a la quarantena, amb famílies que depenien d'ells, homes casats i afillats, i és clar, que provocaven una gran preocupació a les famílies perquè a part de marxar un marit, un pare, un ésser estimat, marxava moltes vegades un dels pilars per a la supervivència de la família. Per sort, el meu pare no hi va anar, era massa gran, però molts veïns sí. Era el contrari que la del biberó. I és clar, els camps van quedar despoblats de pagesos i les dones van haver d'ocupar el seu lloc. Alguna vegada (molt poques, també s'ha de dir) algunes dones del poble que hi tenien el marit, amb el tren (la veritat és que no em puc imaginar com ho podien fer) anaven a visitar-los. Agafaven el tren a Valls (vaja, suposo) i baixaven a l'estació de Vandellòs i, d'allà, cap a dalt del coll.

Igualment es mobilitzaren les lleves del 1940 i del 1941 i a l'abril del 1938 es cridà la del 1942. Eren tan joves els soldats que la gent les anomenà les lleves del biberó. Un nen d'aquella època, Joan Gasol Canela, ho relata així:

El mes d'abril del 1938 es va reclutar la quinta del biberó. És estrany, però recordo com si fos avui, el dol, els plors i la tristor que hi va haver al poble, i estic segur que això mateix va passar a tots els altres pobles. Jovent de 17 o 18 anys, van entrar a l'exèrcit. Les mares, desesperades i tristes, plorant amb angoixa i pena, i la canalla, com jo, no enteníem res, només dèiem que aquests que ara eren soldats feia poc que jugaven amb nosaltres.

□ Josep Gasol Canela, el germà gran del Joan, era de la lleva del biberó i desaparegué al front de l'Ebre.

“La guerra és dolor i llàgrimes”, i això ho hem de tenir clar, com també hem de tenir clar que la pèrdua d'un ésser estimat sempre queda com una espina clavada al mig del cor. La guerra, doncs, és un relat de dolor, és un relat d'absències i per molt que es vulgui glorificar l'honra d'una bandera o uns determinats ideals, aquests no valen més que una vida, una sola vida. Les derrotes i les victòries, les celebracions i els triomfs sempre quedaran xops de petites històries tristes, però històries que fan del nostre món un món humà en què el dolor és present.

La guerra és dolor i llàgrimes, i cap família ni cap casa del poble en va quedar al marge. Jo vaig perdre el germà, el vaig perdre a la batalla de l'Ebre i ara només viu en les poques fotografies que conservo i en els records d'un pobre vell com jo; és trist, però no tinc ni una tomba on poder plorar la seva pèrdua. No vam rebre el cos, simplement va desaparèixer i ara deu estar enterrat en alguna fossa comuna en qualsevol camp a prop de l'Ebre.

El poble seguia amb molt interès les notícies que arribaven del front, tant si els interessats eren d'una família de dretes com d'una d'esquerres, perquè el resultat de la guerra marcaria en gran manera la seva existència futura.

□ Josep Gasol Canela,
mort probablement a la batalla
de l'Ebre.

Al poble se seguia la guerra i els nens també la seguíem perquè a casa no es parlava de res més. Recordo alguns comentaris, entre dents, això sí, de la gent de dretes; per exemple, la satisfacció produïda quan els exèrcits de Franco van alliberar l'alcàsser de Toledo. I la gent d'esquerres, contents primer per la victòria a Barcelona contra els *nacionals*, però després tristos perquè anàvem sempre de derrota en derrota.

De fet, és lògic el que es diu aquí, perquè les dretes, tot i contingudes, continuaven existint.

Les guerres modernes afecten la població, això és una regla general que tots coneixem, i la guerra civil no va ser una excepció. Tarragona va ser bombardejada una infinitat de vegades, igual que Barcelona. A Granollers les bombes no van deixar pedra sobre pedra. Les fotografies on es veuen cadàvers després dels bombardejos són molt colpidores i donen un clar testimoni de com va sofrir la població civil.

A l'Alt Camp, i de retruc a Vila-rodona, gairebé no es van produir bombardejos per part de l'aviació franquista. Només s'ha de destacar algun atac a l'aeròdrom de Valls (carretera d'Alió), on el novembre del 1938 fins i tot van quedar ferits dos veïns d'aquesta població.

Una petita aproximació als bombardejos i el sentiment que desprenen ens la fa Ramona Ravell:

Recordo un dia quan anàvem a Valls [...], el cotxe de línia en sortir d'Alió va parar en sec i el conductor ens va fer baixar i els meus pares i jo ens vam tirar, com feien els altres, a la cuneta. Ràpidament, la meva mare em va fer mastegar una redolta que hi havia a terra i vam sentir un soroll que esgarriava i una gran explosió. Un avió es veia lluny i va marxar. La bomba, però, va esclatar molt lluny de nosaltres, al mig d'un camp d'avellaners.

Sempre recordaré el soroll que feien els avions quan sobrevolaven Vila-rodona i les imatges dels llums vermells. Però Vila-rodona mai va ser bombardejada. Però a Badalona (hi vaig estar al final de la guerra) sí, queien bombes cada nit [...]. Un cop, damunt de Vila-rodona es van barallar dos avions, a un dels avions li va començar a sortir fum i el pilot va saltar amb paracaigudes; després deien que el pilot va anar a parar a la Rubiola, però no sé si era de Franco o dels nostres, i de l'avió, una ala va caure a la Serra.¹²

CAP AL FINAL DE LA GUERRA

Després de l'enfonsament de l'exèrcit republicà de Catalunya a la batalla de l'Ebre, els exèrcits franquistes van avançar, sense gaires problemes, per tot el territori català. Als soldats republicans, almenys als més sensats, només els quedava tirar endarrere i fugir. "Cap al desembre del 1938, tothom comentava que les coses anaven molt malament i que ben aviat arribarien al poble les tropes de Franco", així s'expressava Joan Gasol Canela, un vailet en aquells anys. I seguia:

Si no recordo malament, els primers dies de gener del 1939, quan les tropes nacionals s'apropaven a la Conca de Barberà, força gent, fins i tot famílies senceres, van abandonar el poble. I els de casa vam fer el mateix. El padrí, la mare, el pare i jo vam carregar el carro amb matalassos, moltes mantes, menjar, alguns conills i gallines i la cabra que ens proporcionava llet, i vam anar cap a les Espalamoses, on teníem un tros de terra amb una petita barraca.

¹² Masia pròxima a Vila-rodona.

□ A l'esquerra amb la pandereta, Joan Roig de cal Biel; a la dreta amb la guitarra, Joan Gasol. Fotografia feta a la fira.

El dia 11 es va saber que els *nacionals* havien conquerit Montblanc i que ja s'aproximaven a la serra de Miramar. El dia 12 va començar l'atac al coll de Lilla. Davant l'arribada inevitable de l'exèrcit insurrecte, a l'Alt Camp la majoria de la població fugia o es preparava per a l'ocupació.

Cada partit i cada sindicat davant d'aquesta situació va reaccionar a la seva manera; alguns fugien, els altres encara tenien l'esperança de poder resistir. Uns dies abans de l'entrada dels franquistes, els dies 7, 8, 9 i 10, les Federaciones Local y Comarcal de Sindicatos CNT de Valls y Comarca repartien fullets on es podien observar les següents arengues:

Seguridad inquebrantable en la victoria de la República. Voluntad de lucha heroica. Decisión y serenidad contra el derrotismo y la cobardía. ¡A la lucha, a la fortificación! ¡A la defensa y a nuestra pronta y decisiva acometida! Aplastemos a la quinta columna. ¡Viva España libre e independiente!¹³

Són en castellà, ja que segurament pocs dels que els van elaborar eren d'aquí, perquè cap al final de la guerra l'Alt Camp es va omplir de refugiats d'altres punts d'Espanya.

¹³ CASAS-MERCADÉ, Ferran (1982). *Valls: la guerra civil (quan no hi havia pau ni treva), 1936-1939*. Valls: IEV.

Els dies 12, 13 i 14 de gener del 1939 foren especialment tristos i depriments. Els civils, com hem pogut veure en algun testimoni, fugien de les poblacions i s'amagaven a les masies o als camps per por dels bombardejos i dels soldats franquistes. Pels carrers, per les carreteres, pels camins, una immensa columna de soldats republicans fugia cap al nord.

Potser era el 14 o tal volta el 15 de gener que van passar pel camí del davant del tros on estàvem una llarga filera de soldats republicans. Tots feien la mateixa cara, trista, cansada i de tenir gana. I quan van veure algunes hortalisses no van poder fer res més que arrancar-les. No en van deixar ni una, i mentre s'allunyaven se les menjaven crues.

Els franquistes aparegueren pel coll de Lilla i pel coll de Cabra el dia 12, tot i que hi hagueren alguns enfrontaments: per exemple, al coll de Lilla algunes desenes de soldats republicans van plantar cara en forma de petites guerrilles que els fustigava. Tot va ser inútil, els comunicats de partits i sindicats no causaren l'efecte desitjat i, farta de la guerra i del sofriment, la població sofria amb resignació l'ocupació. I l'endemà, dia 13, ja havien ocupat Figuerola, el Pla de Santa Maria i Picamoixons.

Cal dir que l'Exèrcit Popular gastava les seves últimes forces a volar els ponts que envoltaven Valls (el de la carretera de Montblanc, el d'Alcover, el del Sant Pou, i el de Tarragona) i els d'altres poblacions de l'entorn. Només van quedar en peu dos ponts a Valls, el d'en Cabré i el de la vora del cementiri. A totes les poblacions de l'Alt Camp també ho intentaren, ja que havien de protegir la retirada i retardar l'avenç de les tropes franquistes, per exemple a Vila-rodona, però els va ser impossible tirar-lo a terra.

Entre les deu i les onze del matí del dia 14 s'ocupà la capital de l'Alt Camp. Els exèrcits franquistes entraren per la carretera del Pla de Santa Maria, pel camí del Bosc i pel camí dels Molins. I ràpidament s'escaparen pels carrers de la vila. La unitat d'aquest exèrcit que va ocupar Valls pertanyia a la 5ª División del Cuerpo del Ejército de Navarra, sota el comandament del general Solchaga.¹⁴

El dia 17 tots els pobles de la riba dreta del Gaià estaven ocupats per tropes franquistes. A l'altra banda, l'exèrcit republicà continuava fugint. El dia 19 tota la tropa feixista es trobava formada i preparada per continuar l'ofensiva i creuar el Gaià. Joan Gasol Canela explicava el que va veure:

Em sembla que va ser el dia 19 de gener quan les tropes franquistes van rebre l'ordre de creuar el Gaià i atacar les poblacions que, com el nostre poble, estaven a l'altra banda del riu. I dic això perquè, mare meva, quin enrenou! Imagina el soroll que van fer que a mi, a la mare, al pare i al padrí se'ns va congelar la sang, i això que estàvem a les Espalamoses! Teníem molta por, sobretot per les canonades que eren disparades cap a la banda del riu on queda el poble. Tot aquest terrabastall, les explosions de les bombes, les bales de les metralladores, el so dels morters, els trets dels fusells, tot això encara ho tinc clavat al cap. Però va durar poc, perquè poca estona després van sonar les campanes de l'església i això només volia dir una cosa: els *nacionals* havien entrat a Vila-rodona i la guerra, gràcies a Déu, s'havia acabat al poble. Però també volia dir una altra cosa, que ara començava la repressió i una dictadura. Quin preu tan alt per a la pau!

¹⁴ CASAS-MERCADÉ, Ferran (1982). *Valls: la guerra civil (quan no hi havia pau ni treva), 1936-1939*. Valls: IEV.

Així, cap a les dues de la tarda del dia 19 de gener del 1939,¹⁵ les tropes franquistes ja havien ocupat els pobles veïns de l'altra banda del Gaià com Montferri, Salomó, Rodonyà, Vilardida i Vila-rodona. Per a Vila-rodona i per a tot l'Alt Camp, la guerra s'havia acabat.

Ara, a través dels records d'un adolescent, el mateix adolescent que ja ens ha narrat moltes coses de la guerra a Vila-rodona, explicarà com va viure, a través dels seus ulls, els primers moments de l'ocupació:

Poc temps després que sonessin les campanes, alguns veïns del poble van passar corrent pel camí que portava al poble i m'hi vaig sumar. En entrar al poble ja vaig sentir molt rebombori. I el primer que vaig veure va ser un soldat que amb un gran pal tirava a terra la rajola on es trobava el nom d'un carrer del poble. La raó? Doncs que estava escrit en català i el que va passar en aquest carrer va passar al meu i a tots els del poble. I mentre alguns soldats tiraven les rajoles a terra, tot el poble s'omplia de soldats, de carros, de fusells, d'odi...

Després de l'ocupació venia la tornada a casa de tots els que van marxar a passar els últims moments de la guerra al camp:

A partir de l'entrada dels franquistes al poble, totes les famílies que havien marxat a refugiar-se als camps per por dels combats van tornar a les seves cases. Però poc després es va fer un pregó pel qual a cada porta, a cada casa, s'havia de posar aquesta nota: "Esta casa está habitada por su dueño. III Año Triunfal. ¡Viva Franco, Arriba España!". I si no es feia volia dir que aquella casa estava abandonada i, per tant, podia ser ocupada. Així que vaig agafar un paper i vaig escriure aquella nota i, tot seguit, la vam clavar a la porta de casa; ho vaig haver de fer jo perquè els meus pares no sabien escriure.

La població, cansada d'aquests tres llargs anys de guerra, s'hi resignava pensant que el patiment s'havia acabat, però... és segur que el patiment s'havia acabat? "La gent del poble que trobàvem pel carrer estava contenta perquè semblava que s'havia acabat el patiment".

Per a Ramona Ravell Batlle, la guerra va durar una mica més, ja que el novembre del 1938 ella i la seva família van fugir cap a Badalona per por de les tropes franquistes. Però quan es va acabar la guerra almenys a Catalunya, van decidir tornar al poble, ja que tenien l'esperança que a Vila-rodona s'hi viuria una mica millor:

Quan les tropes van entrar a Vila-rodona, jo estava a Badalona, perquè els pares van decidir que valia més allunyar-se dels combats tant com poguéssim. Si haig de ser sincera, no sé cap a on anàvem perquè a Badalona, on ens vam quedar perquè la meua mare hi tenia parents, les coses estaven molt pitjor que a casa, i no crec que els meus pares volguessin fugir cap a França. Crec que els meus pares no sabien què fer, tenien molta por, i això que mon pare no era un jovenet i no era de cap partit, i ma mare era de missa. La veritat, no sé per què vam marxar i no ho sabré mai. I quan vam tornar a casa vam comprovar que ens ho havien pres tot: els llits, els armaris, però per sort no hi havia soldats dins.

La por pot ser positiva o negativa, però mou les persones a fer alguna cosa, per a bé o per a mal.

¹⁵ Les dates que surten en aquest article provenen dels records, és possible que no corresponguin a la realitat.

BIBLIOGRAFIA

BERRIEZO, José (1987). *Por el sendero de mis recuerdos (1920-1939)*. Barcelona: Plaza y Janés.

CASAS-MERCADÉ, Ferran (1982). *Valls: la guerra civil (quan no hi havia pau ni treva), 1936-1939*. Valls: IEV.

ECO, Umberto (2001). *Cómo se hace una tesis*. Madrid: Gedisa.

GAVALDÀ I TORRENTS, Antoni (1997). *Jo delato, tu inculpes, ell denuncia...* (repressió franquista a Valls i comarca). Valls: IEV.

SANTESMASES OLLÉ, Josep (1998). "L'Església de Vila-rodona durant la guerra i els primers temps de la postguerra", *La Resclosa* 2. Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià.

VILAR, Pierre (1996). *La guerra civil española*. Barcelona: Grijalbo Mondadori.

